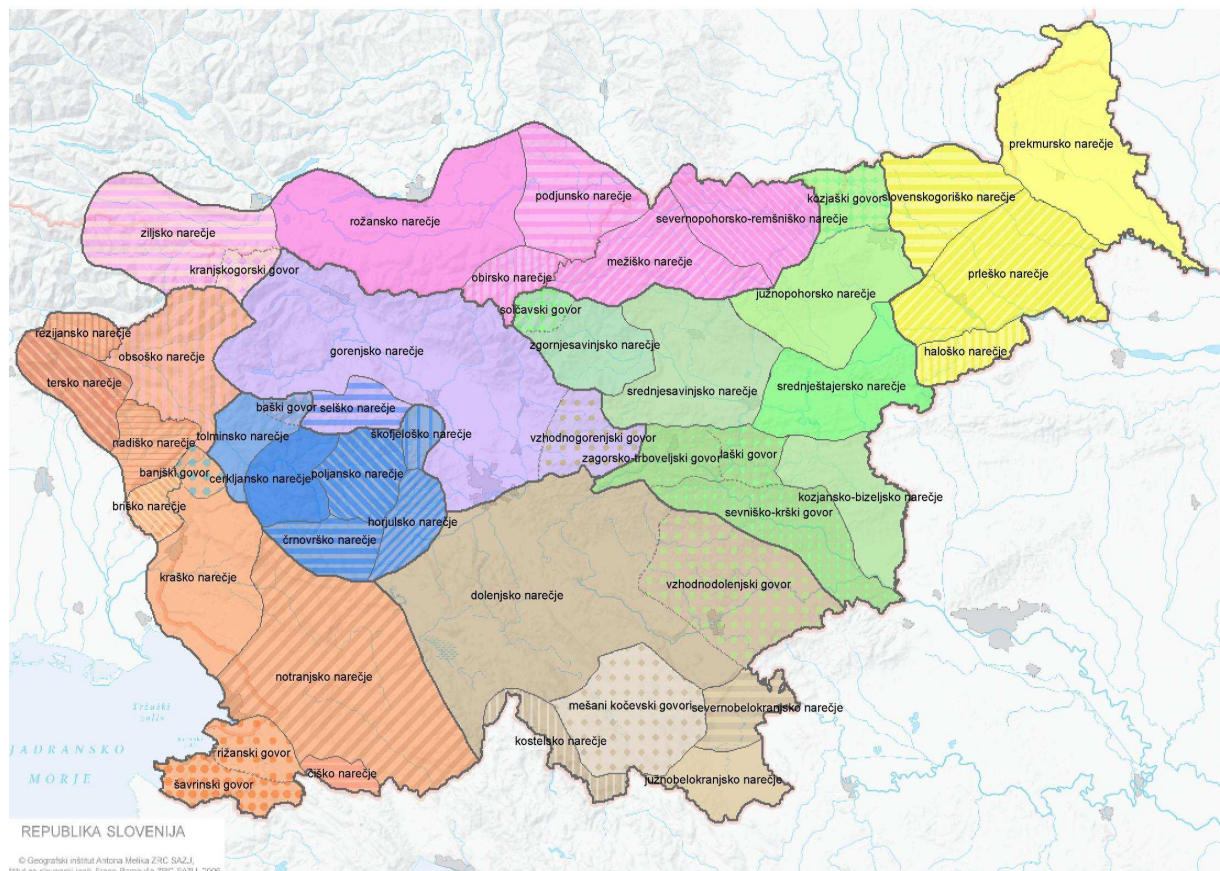

Karta slovenskih narečij

(Pozor: *govor* preimenujte *podnarečje*, npr. kranjskogorsko podnarečje.)

Pregled slovenskih narečij po narečnih skupinah

(Vera Smole)

Slovenska narečja so razdeljena na 7 narečnih skupin. Obravnavali jih bomo približno po takem zaporedju, kakršno je na Logar – Riglerjevi Karti slovenskih narečij.

I. GORENJSKA NAREČNA SKUPINA

– **gorenjsko narečje** je dokaj enotno, obstajajo pa manjše razlike med severnejšimi in južnejšimi krajevnimi govori;

– *vzhodnogorenjski govor* je nekakšen prehodni govor; štajerski jezikovni razvoji so mlajši;

– **selško narečje** v Selški dolini je v osnovi gorenjsko, mlajši razvoji (po 17.–18.stol.) pa so pod vplivom rovtarskih narečij drugačni predvsem glede konzonantizma (ni švapanja, ni mehčanja mehkonebnikov).

II. DOLENJSKA NAREČNA SKUPINA

– **dolenjsko narečje** zavzema zelo obsežno področje, razlike so med Z in osrednjim delom,

– *vzhodnodolenjski govor* kaže že nekatere prehodne značilnosti k štajerskim narečjem.

Sem je Ramovš – očitno tudi Logar – prišteval še severno- in južnobelokranjsko ter kostelsko narečje:

– **severnobelokranjsko narečje** (med Gorjanci in Črnomljem) ima dolenjsko osnovo preplavljeno s hr. in srbskimi jez. pojavi,

– **južnobelokranjsko narečje** (med Črnomljem in Kolpo) je bilo vsaj pred časom še bolj srbohrvaško,

– za **kostelsko narečje** (med Babnim Poljem in Kostelom ob slovensko hrvaški meji) pa so značilna še večja mešanja: dolenjsko osnovo so preplavili srbski in hrvaški, pa celo koroški ali gorenjski (švapanje) rovtarski jezikovni vplivi (železarstvo!).

III. ŠTAJERSKA NAREČNA SKUPINA

– **zgornjesavinjsko narečje** (ob zg. Savinji in Dreti; Luče–Gornji Grad– Mozirje) s posebnim

– *solčavskim govorom*, ki ima nekaj koroških in gorenjskih jezikovnih vplivov,

– **srednjesavinjsko narečje** (ob Paki, Bolski in sr. Savinji do Celja),

– **južnopohorsko narečje** (od Mislinje, Rogle, J od Drave od Ruš do Zlatoličja ter Slovenske Bistrice in Slovenskih Konjic),

– *s kozjaškim govorom* S od Drave (od Lučan do Šentilja),

– **srednještajersko narečje** (od Konjiške do Donačke gore in Štor do Pragerskega),

– **kozjansko-bizeljsko narečje** (po Kozjanskem in Bizeljskem, na J od Brežic do Dobove ob Savi),

– **posavsko narečje**, ki je bilo nekdanje dolensko, deli pa se na tri govore:

– *zagorsko-trboveljski govor* (po Ramovšu medijsko nar.) od Litije do Zidanega Mostu, v osnovi je dolenski, križajo pa se še štajerski in gorenjski vplivi,

– *laški govor* ob sp. Savinji, danes že precej štajerski,

– *sevniško-krški* v Posavju od Zidanega mostu do Obrežja oz. hrvaške meje, je govor z dolensko osnovo in močnimi štajerskimi vplivi.

IV. PANONSKA NAREČNA SKUPINA

– **prekmursko narečje** onkraj Mure z razlikami med S goričkimi in J ravninskimi krajevnimi govori,

– **slovenskogoriško (goričansko) narečje** v SZ delu Slovenskih goric, v katerem je čutiti tudi štajerske vplive,

– **prleško narečje** med Pragerskim in Ljutomerom ter Radenci in Ormožem, ki se je v starejših obdobjih verjetno razvijalo skupaj s kajkavščino,

– **haloško narečje** v Halozah z nekaterimi štajerskimi vplivi.

V. KOROŠKA NAREČNA SKUPINA

– **ziljsko narečje** ob Zilji in v Kanalski dolini, na naši strani pa v rateški okolici

– *s kranjskogorskim govorom* v zg. Savski dolini, ki ima že novejšo gorenjske jezikovne vplive,

– **rožansko narečje** ob Dravi med Beljakom in Velikovcem,

– **obirsko narečje** pod Obirjem in ob Beli (preko Jezerskega),

– **podjunsko narečje** v Podjuni ter ob Dravi med Velikovcem in Libeličami oz. od Djekš na S do Pece na J,

– **mežiško narečje** od Oljševe do Dravograda in Mislinje,

– **severnopohorsko-remšniško narečje** po S Pohorju in Kobanskem ter Z delu Kozjaka in v Dravski dolini do Selnice.

VI. PRIMORSKA NAREČNA SKUPINA

– **rezijansko narečje** v dolini Rezije je nekaj posebnega; v osnovi je to ziljsko narečje, mlajši razvoji pa so beneško-terski in posebni rezijanski,

– **obsoško narečje** ob zg. Soči S od Mosta na Soči,

– **tersko narečje** po hribih nad Tersko dolino in v Breginjskem kotu na naši strani,

– **nadiško narečje** ob zg. toku Nadiže, v zaledju Čedadu in na pobočjih Matajurja,

- **briško narečje** v Goriških Brdih,
- **kraško narečje** na Krasu, v sp. Vipavski dolini, med Devinom in Prosekom sega do morja; je sekundarna tvorba, nastala s prekrivanjem briških govorov z notranjščino, ima še
 - *banjški govor* po Banjščicah in v dolini Soče okrog Ročinja in Kanala,
- **istrsko narečje** v slovenski Istri s
 - severnejšim *rižanskim* in
 - južnejšim *šavrinskim govorom*,
- **notranjsko narečje**, ki je po izvoru dolenjsko, prekrito z mlajšimi primorskimi nar. razvoji, in se govori na obsežnem področju sr. in zg. Vipavske doline na S, do Planinskega polja in Snežnika na V in vse do Trsta na Z,
- **čiško narečje**, ki ima mešane čakavsko-slovenske govore.

VII. ROVTARSKA NAREČNA SKUPINA

- **tolminsko narečje** ob sp. Bači in sp. Idrijci z
 - *baškim govorom* ob zg. Bači,
- **cerkljansko narečje** po Cerkljanskem in Idrijskem hribovju,
- **poljansko narečje** po Žirovskem in v Poljanski dolini,
- **črnovrško narečje** med Črnim Vrhom, Rovtami in Logatcem,
- **horjulsko narečje** od Polhovega Gradca do Logatca in
- **škofjeloško narečje** na širšem področju Škofje Loke.

Členitev na narečne skupine, narečja, govore ... (Vera Smole)

Dialekt ali **narečje** (kot splošen pojem) je govorjeni (redkeje pisani¹) jezik prebivalcev določenega zemljepisnega področja in ima relativno enake bistvene skupne značilnosti na vseh jezikovnih ravneh. Določa ga *splošni slušni vtis*, ki vključuje tako različne *razvojne stopnje* in *izgovorne nianse* posameznih glasov, *razporeditev* (stopnje naglasnih premikov) in *vrsto naglasa* (tonemskost – dinamičnost), kot tudi *ritem* (izguba – ohranitev kvantitetnih nasprotij, krajšanje dolgih visokih samoglasnikov, (ne)podaljšanje akutiranih samoglasnikov) in *tempo* (hitrost – počasnost) govora. Meje med narečji ponavadi niso ostre, določa jih *največja gostota izoglos* (snopi, to so zgostitve izoglos na neki črti, pasu) posameznih jezikovnih pojavov, v slovenščini največkrat glasoslovnih. Narečju določamo njegove lastnosti znotraj njega samega, vendar v odnosu do drugih, predvsem sosednjih narečij. Na njihov nastanek vplivajo znotrajjezikovni in tudi zunajjezikovni dejavniki, ti so predvsem zgodovinski, zemljepisni in družbeno-politični.

Pojem **nadnarečje** se pojavlja kot sinonim za pokrajinski pogovorni jezik, oz. »narečje«¹ večjih pokrajinskih središč. Novejše raziskave kažejo, da obstoj nadnarečja v pokrajinskem središču vpliva na boljše ohranjanje krajevnih govorov v okoliških vaseh. Nadnarečje lahko pojmuje tudi kot tisto(-e) plast(-i) pogovornega jezika, ki vsebujejo več izrazitih prvin posamezne narečne skupine (narečja). Le nekaj odnikov od zbornega jezika, lastnih večini narečij pozna knjižna pogovorna zvrst.

V **narečne baze (podstave)** ali **skupine** se družijo narečja s podobnim slušnim vtisom, čeprav so lahko med seboj zelo različna. Slovenska narečja se združujejo v 7 narečnih skupin: koroško, primorsko, rovtarsko, gorenjsko, dolensko, štajersko in panonsko (govori se tudi o osmi narečni skupini, kadar se misli na mešano kočevsko ozemlje, vendar to ni narečje/skupina v tem smislu, kot smo jih/jo definirali; so predmet raziskovanja sociolingvistike in ne dialektologije).

Govore – boljši termin je **podnarečje** – imajo tista narečja (ti obstajajo torej znotraj narečij), pri katerih se izoglose na določeni črti zgostijo tudi znotraj njegovega področja (ni jih pa dovolj, da bi lahko zamejevale svoje narečje). Te izoglose se ponavadi nanašajo samo na del jezikovnih (predvsem glasoslovnih) pojavov, npr. na tip naglaševanja, na poseben

¹ V zadnjem času se v narečju vse več tudi piše; nastaja t.i. narečna literatura, pri zamejskih Slovencih pa obstajajo tudi glasila, pisana (vsaj deloma) v narečju.

razvoj kratkega vokalizma itd. (npr. vzhodnodolenjski govor), ki ga ima skupina govorov znotraj narečja.

Narečja in podnarečja se delijo na **krajevne govore**, ki na narečni karti niso zamejeni. Krajevni govor je jezik ožjih, zemljepisno, kulturno in zgodovinsko povezanih področij, pogosto fará, včasih pa celo ene same vasi (npr. Vnanje Gorice). V mnogih primerih je to tisti pravi, prirojeni "materni jezik" za razliko od priučenega, knjižnega. Vsakemu izmed krajevnih govorov bi lahko – tako kot za knjižni jezik – napisali slovnico, slovar in načela (grafeme) za zapisovanje, saj ima lasten sistem (na vseh jezikovnih ravninah), izoblikovan na osnovi tisočletnega zgodovinskega razvoja in pod vplivom znotraj- in zunajjezikovnih dejavnikov. Razlika je le v tem, da moramo pri krajevnem govoru izhajati izključno iz t.i. rabe in je normativnost z naše strani nedopustna; njegov sistem z raziskovanjem ugotavljamo in opisujemo, nikakor pa ga ne smemo/moremo normirati.

V narečjeslovju se včasih govori še o dveh vrstah *vmesnih* govorov, in sicer sta to *prehodni* in *mešani govor*; tako eden kot drugi se pojavljata na meji med dvema narečjema in sta posledica različne razširjenosti posameznih jezikovnih pojavov oz. starejše ali novejše narečne interference.

Prehodni govor med dvema narečjema nastane takrat, kadar izoglose posameznih jezikovnih pojavov ne sovpadajo v eni črti, ampak potekajo bolj ali manj vzporedno znotraj širšega ali ožjega pasu. Kljub temu pa odraža sistemsko trdnost. Na dialektološki karti oz. karti narečij prehodni govori niso posebej označeni.

Mešani govor tudi nastane na/ob meji dveh narečij, vendar pri njem ne moremo govoriti o sistemski trdnosti. V njem se mešajo prvine obeh sosednjih narečij v tem smislu, da imamo za iste jezikovne pojave nepredvidljive dvojnice. So posledica novejše narečne interference oz. mešanja prebivalstva sosednjih narečnih območij.

Narečna interferenca ali **narečni sovpad** je prekrivanje značilnosti ene narečne skupine z značilnostmi druge, v nekem obdobju – zaradi različnih vzrokov – bolj prodorne. Tipičen primer je notranjsko narečje z osnovnim dolenskim razvojem in mlajšim primorskim; podobno velja za posavsko narečje, kjer so osnovne dolenske razvoje prekrili novejši štajerski itd. Ko se novejši vplivi ustalijo in sistemizirajo, lahko na ta način nastanejo nova narečja, podnarečja ali krajevni govori.